

Kritikai napló, 2024–2025

2025. július 9. Magyar Mozi tévécsatorna

Film: *Mitől szép a fekete-fehér?*

XX. századi értelmiségi vagyok. Ha későre jár, és már nem tudok dolgozni, időnként céltalanul szörfölni kezdek a tévécsatornák között. Ki tudja, meddig tehetem ezt még meg, s mikor fogja valamely újabb technikai újítás ellehetetleníteni ezt a szokást is. Így akadtam rá a Magyar Mozi csatornán Mészáros Márta *Szép lányok, ne sírjatok!* című filmjére. Hatéves voltam, amikor 1970-ben forgatták, hatvanegy múltam, mire megnéztem. Különös élmény volt. Általában is szeretem az „újhullámos”, fekete-fehér magyar (és nem magyar, például cseh, lengyel vagy olasz) filmeket. Úgy szépek, hogy megőriztek egyfajta naivitást is. Mindig lenyűgöz az a fajta lelkesedés, amely a filmkészítés iránt árad e filmekből. Mintha minden stábotag és szereplő szívügyének tekintette volna a forgatást, olyan energiák szabadulnak fel kockáikon.

A *Szép lányok, ne sírjatok!* azonban különleges fekete-fehér film. A rendező a fiatal Mészáros Márta, a korabeli magyar beatzenét engedte fel a filmvászonra – persze itt-hon sem először. Gondoljunk például az *Ezek a fiatalok*ra (Banovich Tamás, 1966) és az *Extázis 7-től 10-ig* címűre (Kovács András, 1968). Mészáros azonban saját útját járta e téren is. Hiszen már első két filmjében is együtt dolgozott az Illés-zenekarral. Ebben a filmben azonban a zenék dramaturgiai szerephez jutnak – tulajdonképpen fontosabbak, mint maga a – valljuk be, kicsit egyszerű – szerelmi történet. A dokumentumfilmszerű indult Mészáros Márta, a korszak magyar beatzenéjéből merítve, nemzedéki- és kordokumentumot alkotott. Azt, hogy 1968 Kelet-Európában, a prágai tavasz eltiprása révén mást jelentett, mint Nyugaton, 1983-ban próbáltam elmagyarázni egy kötelező egyetemi almaszüret során rendezett bulin egy kedves, KISZ-es lánynak, lassú táncban összekapaszkodva. Nyugaton 1968 áttörést hozott, nálunk bukást. A beatzene viszont a lázadás lehetőségét jelentette a korszakban. Nem véletlenül tiltották le az Illés-zenekart egy BBC-interjú miatt a filmben való szereplésről. Másfelől e kényszerhelyzet nem készítette meghátrálásra a rendezőt, aki inkább a nemzedék más lázadóinak kanonizálásához járult hozzá azzal, hogy megjelenhettek a filmben: így a Kex, a Metro, a Sirius és a Tolcsvay-trió tagjai is. Kár, hogy – én most úgy hallottam – a számok jó része a filmben elmesélt sztorihoz hasonlóan – túlságosan is egyszerűek. Mintha zeneiségük nem állta volna ki az idő próbáját. Ez persze nem a rendezőt minősíti, még csak

nem is a filmet. Hanem arról az ifjúsági szubkultúráról mond el valamit, amely akkor még inkább volt a hatalmat fricskázó mozgalom, mint kifinomult zeneipar.

A film vizuális dimenziója, amelyért Kende János volt operatőrként felelős, sokkal erősebb. Leginkább az a kép maradt meg bennem, amely a film utolsó harmadát kitevő vidéki turnéről készült. A kiábrándítóan lerobbant, romos, dokumentarista urbánus közeget itt felváltja a természeti táj, amelyben elvész, egy nagyobb egész részeként jelenik meg a filmben követett embercsoport. Itt mintha összeérne Mészáros Márta látomása a Jancsó-filmek jellegzetes képi világával is, nem csoda, hogy mindketten szívesen dolgoztak együtt Kende János operatőrrel. De akár Gaál István nevét is említhetjük, akinek egyes filmjeit hasonlóan ihletett természetszemlélet jellemezte. Persze Mészáros Márta rendezőként is nő maradt, a nőt szeretné megérteni és megmutatni legtöbb történetében. Itt is a fiatal lány nézőpontjából jeleníti meg a történetet. Igaz, azt ő sem engedi meg, hogy teljességgel belelássunk hőse lelkébe. Julinak beszédes a némasága, szeme, arca, teste beszél helyette. A forgatás idején mindössze tizennégy éves („ő még csak most tizennégy”), a cseh filmes újhullámban feltűnt amatőr szereplő, Jaroslava Schallerová csakugyan teljes lényével adja oda magát a filmnek. Megéjtő bája, sajátos erotikus kisugárzása a film révén hervadhatatlanná vált. Nem csoda, ha Jancsó Miklós *Égi báránnyában* is újra feltűnt.

2025. július 12., Verona

Komolyzene: operaturizmus

Verona római kori Arénája ideális helyszín a nyári operaelőadásokra. Hatalmas tér, épen megmaradt építészeti együttes Rómeó és Júlia városában. Kiváló ötlet volt a szabadtéri koncert és opera-előadás, láthatólag jól működik mint előadáshelyszín. Mára már kialakult az a nemzetközi közönsége, amely évről évre visszajár, és bőségesen megfizet a művészi élményért. A kérdés csak az, a kulturális turizmus sajátos formája vajon nem megy-e a művészi színvonal rovására. Vagyis: képesek-e az előadók, énekesek és zenészek mindig ugyanazt nyújtani, ha évről évre a nyár majd minden napján elő kell adni valamit, a drága belépőjegyért szórakoztatást, még mindig „cirkuszt” váró hömpölygő tömegnek.

A *Carmen* elvileg jó választás lehet, valahol a magas művészet és a populáris kultúra között, félúton. Bizet 1875-ben keletkezett műve, amelynek szövegkönyve

Mérimée novelláján alapul, az operairodalom egyik legnépszerűbb darabja. Ráadásul az előadás honlapján az olvasható, hogy Zeffirelli rendezése. Az ilyesmi persze nehezen hihető, ha a rendező már évek óta halott (esetünkben például már hat éve). Annyi azonban bizonyos: nem valamifajta avantgárd rendezésre számíthatunk, hanem hagyományos, mondhatni klasszikus operai előadásra. És csakugyan: a színpadon nagy élőképek tűnnek fel, már-már folklorisztikus ihletettséggel festett pannók (a díszlet is Zeffirelli munkája), amelyek képesek az egész hatalmas színpadot megtölteni. A látványvilág a spanyol aranykor színpompáját idézte fel. Zeffirelli értett a közönség kiszolgálásához. Az előadás vérbő kiállítás a nemzeti identitás mellett, és az se baj, ha a külföldi nézőben kavargó a spanyol, a francia és az olasz nemzeti érzület. A jelmezek Zeffirelli munkatársától, Anna Annitól származnak, s szép, meleg, barnásvörös színpalettán mozognak. Az előadás hangosítása nem volt tökéletes, pedig nyilván az akusztikával nem lehetett baj – valamiért a zenekar hangzása mégsem volt elég telt és erőteljes. A mi előadásunk szereposztásában Carmen szerepét Alisa Kolosova énekelte – hangzásra meggyőzően, vizuálisan azonban már kevesebb elhithető erővel. Ahogy az orosz énekesnő, úgy a karmester, Francesco Ivan Ciampa is kötődött a Bécsi Operához, s a bécsi háttér segítette az olasz operajátzásra egyébként is jellemző dallamosságot és dinamikát. A rendezés sajátos ötlete volt a tánc beépítése, amely egy kényszerszünetnyi díszletrakodást tudott tartalmasan kitölteni – a Compañía Antonio Gades csakugyan kitett magáért, két csoportjuk vére menő táncpárbajt vívott a színpad két oldalán. Ez a társulat maga is repertoárján tartja a *Carmen*-t, de most, kiszolgálva a nagyobb testvért, az operaelőadásnak adtak sajátos ízt és hangulatot.

Összességében elmondható: kellemes, talán kicsit hosszúra nyúlt előadás volt ez, majd négy órán át tartott. Színvonalas, mégis inkább a kulturális turisztikát gazdagító színpadi show. Még az előadás elején gyülekező viharfelhőket is sikerült elhessegetnie a kárpitszagató éneknek, és a lovak, szekerek, vásárosok hada előtt Bizet zenéje ismét káprázatba ejtette a nézők varázslatra vágyó hadát.

2025. július

Irodalom: egy polgár teljes élete

Nem becsüljük meg irodalomtörténészeink önzetlen és kitartó munkáját. Pedig született az utóbbi időben néhány alapvető monográfia. Így például Arany Zsuzsanna vaskos kötete *Kosztolányi Dezső életéről* vagy Havasréti József *Szerb Antal*-életrajza. Ebbe a sorba illeszkedik Mészáros Tibor – nem tudom másként jellemezni – monumentális munkája, Márai Sándor kétkötetes, együtt majd ezer oldalas életrajza. Márainak nagy reneszánsza volt a rendszer-

váltás előtt, alatt és után, de Mészárosnál kevesen tettek többet Márai kánonba emeléséért, életművének utólagos kiadásáért. A kötet sok évtizedes munka kikristályosodása, benne az irodalomtörténész nem csak először veszi számba aprólékos gondossággal az életrajz apró részleteit és azokat az izgalmas vitatémákat is, amelyek mindmáig meghatározzák a Márai-recepciót. Fontos, hogy Mészáros nem hagiográfiát írt. Hivatásos irodalomtörténész, akit az irodalom ügye érdekel. Nyilvánvaló, hogy aki ennyi időt tölt egy szerző kutatásával, valamiért fontosnak találja a szerzőt – de ez nem jelenti azt, hogy szükségtelenül elveszíti kritikai ítézőképességét is. Érdemes felidézni szerzőnk célkitűzéseit, hogy lássuk, milyen bölcs megfontolással látott neki embert próbáló feladatának. Az életrajzíró bátorságát mutatja, hogy a bevezető első pontjában tisztázza: a „teljes életút” megírására kíván vállalkozni. Vagyis a kényszerű száműzetés időszakát is bemutatja, ami eddig hiányzott a legtöbb összefoglalásból. Mészárosnál, a teljes napló szerkesztőjénél ki ismerheti jobban Márai *Naplóját*, amely bőséges municiót biztosít e feladathoz, de természetesen az életrajzíró példamutató igényességgel számos más forrást is bevon kutatómunkájába, beleértve az emigráns író kiadott és kiadatlan levelezését is. E tekintetben nyilvánvalóan előnyös a helyzete, hiszen a Petőfi Irodalmi Múzeum számos anyaggal rendelkezik a témakörben – nem függetlenül Mészáros muzeológusi tevékenységétől sem. A kényes témák közül érdemes felidézni, hogy az antiszemitizmus-vádat és a szabadkőműves tagság feltételezését is körüljárja a kötet. Mindkét kérdésre tényeken alapuló és érvelő, körültekintő, nem vagdalkozó, fekete-fehér választ ad.

Mészáros *Márai*-monográfiája nem pusztán életrajzi adathalmaz. Számára az irodalom mint művészeti forma az érdekes. Az életrajz nem önmagában érdekes: „Márai Sándor esetében élet és mű különösen szoros egységben áll (van, aki a legönéletrajzibb írónknak nevezte őt), ezért a művek bemutatása is kitűzött célom.” Az életrajzíró annak is tudatában van, hogy az életrajz maga is fikció, s megírása maga is része lesz a recepciótörténetnek. Végül: ismét csak az életrajzíró bátorságára vall, hogy kijelenti, monográfiája „alig él a posztmodern irodalomelmélet kínálta lehetőségekkel”, John Lukacsot idézve kijelenti, nem kíván elveszni a „posztmodern szódzsungelben”. Láthatólag határozott véleménye van az irodalomtörténészek belső vitáiról, de ezekre a vitákra nem pazarolja a monográfia oldalait.

Célkitűzését úgy összegezhethetjük, hogy – miként a kötetek címlapján is láthatjuk – portrét kíván megjeleníteni, igaz, nem térben, hanem időben. Hogy sikerül-e az olvasó elé állítani az író a maga teljes életművével, döntse el maga az olvasó. Annyi bizonyos, Márai kalandos élete, lenyűgöző terjedelmű életműve és páratlan intelligenciája

nem zárja ki a vele kapcsolatos ellentmondásokat, ami viszont nem könnyíti meg az életrajzíró munkáját. Mészáros Tibor mégis kivételes elkötelezettséggel és páratlan lelkiismeretességgel járt el, így könyve új korszakot nyit a Márai-recepcióban. Hisz most már a polgár és az író élete – egymással összefüggésben – is hozzáférhetővé vált.

2025. július 23., Vigántpetend

Könnyűzene és dalköltészet: koncert a kertben

A júliusi balatoni nyárnak elmaradhatatlan kulturális csemegéje a Művészetek Völgye. Örömmel tapasztaltuk, hogy szemmel láthatóan alacsonyabb költségvetéssel, de idén is sikerült megrendezni a kivételesen gazdag eseménysorozatot. Ahogy máskor, idén is egy délutánra és estére rándultunk fel a déli partról. Ez alkalommal július 23-ára esett a választásunk, és Vigántpetend mellett döntöttünk. Először a Vecsei H. és barátai által előadott *Cseh Tamás-estet* néztük és hallgattuk meg, aztán a Grund-koncertbe kóstoltunk bele, majd végül meghallgattuk Hobo aznapi előadásának egy részletét is.

Leginkább a *Cseh Tamás-est* érdekelt. Az Erkel Színházban elhangzott előadásról már korábban írtam. Az nekem nagyon tetszett. Ráadásul Vecsei H.-ban egy olyan figurát véltem megismerni, aki mintha saját kora és generációja Cseh Tamásává kívánna válni. A két generációval korábbi hőséhez hasonlóan ő is kortársai félelmeit, szorongásait, élményeit és kalandjait szeretné szóba-zenébe foglalva színpadra vinni és művészi igénnyel előadni. Most arra voltam kíváncsi, hogy miként változik az előadás abban a falusi-természeti környezetben, amelybe Vigántpetenden csöppennek az előadók – és a hallgatók is. Hogyan lehet megidézni a városi dalos alakját – egy kertben? Mert ha még csak a Bakonyban volnánk, egy indián sátorban, akkor csak-csak.

Ez a kísérlet kevésbé tűnt sikeresnek. Nem mintha a közönségnek ne tetszett volna – Cseh Tamáshoz hasonlóan Vecsei H.-nak is megvan a maga rajongótábora, most e két tábor egyesült, és lelkesen köszönte meg az előadást. Csak épp a csoda maradt el. A városi presszók hőse nem találta helyét a délutáni, estbe hajló kertben. Nem is annyira a tücsökczipelés zavarta – inkább a büfénél kigyózó sor, amelynek alapzaja ellehetetlenítette a színpadi csöndet. Hogy képzeljük így el a hallgatást az üres krisztinavárosi templom sötétjében? Volt viszont egy másik pillanat, amely életre kelt. A vége felé, amikor egy Cseh Tamás és Bérczes László között lezajlott beszélgetés részletét játszották be eredeti hangfelvételről. Az énekes már nagybeteg volt, beszélgetőtársa végső kérdéseket feszegette. Érdekes, hogy az a beszélgetés is valahol szabad ég alatt, természeti környezetben zajlott, és egyszer csak belezajongott egy madár csattogása, csicsergése. És aki először hallja, nem tudja, felvételről szól-e a madárszó, vagy való-

ságos. Csak amikor Cseh Tamás reagált is rá, akkor derült ki, hogy amit hall, az valóban egy régmúlt, madárlátta pillanat hangképe volt.

Ha ez az előadás a múltból szólt, a Grund zenekar koncertje volt a jelen. A bandát „Vígyszínházi fiúzenekarként” jelzi a program, s valóban, a Vígyszínház színészeiből áll, tagjai: Wunderlich József, Ember Márk, Zoltán Áron. A csapat alapító-vezetője: Fesztbaum Béla. A dobos, Medveczky Balázs színházi kötelezettsége miatt nem tudott ott lenni, a dobnál az együttes hangmérnöke pótolta. Mivel színészekről beszélünk, a koncertfellépés nyilvánvalóan határátlépés – zenészként amatőröket hallgattunk, bár ahhoz képest hatalmas volt a színpad és több ezres a tömeg. Jól lehetett érzékelni, hogy a bandának már megvan a törzsközönsége, akik sztárokként tekintenek a fiúkra. *A Pál utcai fiúk* produkciója által meghihletett együttes felidézte az előadás dalait is, de másoktól is kölcsönzött nótákat – az egyik legizgalmasabb kölcsönzésük a Pink Floyd dala volt *A Fal* című lemezről.

S ha már Pink Floyd, és azzal mégiscsak a múlt, az est utolsó fellépője számunkra a nyolcvanéves Hobo volt – aki egyáltalán nem tűnik nyolcvanévesnek, pedig a Pink Floyd tagjaival nagyjából egyidős. Sokkal kisebb színpadot kapott, mint a Grund, s a közönsége mindösszesen úgy ötven lelkes hallgatóból állt. Hobo egy héten át napi két eseménnyel volt jelen idén a Művészetek Völgyében. Ezen az estén *Rohadt rock and roll* címen adta az esti koncertet, szintén egy kertben, ahová a bejáratot is alig találtuk a sötétben. Hobo zenészei profik voltak, ő viszont Hobo, és az is maradt: fáradtan, kiábrándultan és öregén is. Ha végiggondolnánk, mit is adott a három koncert, Vecsei H. és Cseh Tamás, Fesztbaum és a fiúk, valamint Hobo előadása, azt kellene megállapítanunk: a gitáros költészetben, a pop és a rock világában is az egyéniség a meghatározó. De a széles tömegek rajongása nem mindig a legegényibb előadókat fogja megtalálni.

2025. július 25., Siófok

Könnyűzene: szabadságharc, prolongálva

Elcsábultam, elgyengültem, fiatalkori emlékeimnek engedtem, amikor jegyet vettem egy Bródy János-koncertre a Siófoki Szabadtéri Színpadon? Nem tudom. Tény, hogy évtizedekkel ezelőtt még a szüleim vittek el egy Fonográf-koncertre, sőt arra is emlékszem, hogy a 60-as évek végén édesanyám az Egyetemi Színpadra is elhurcolt minket a bátyámmal Illés-koncertre. A bátyám orsós magnóján, majd bakelitlemezein is megvoltak az Illés klasszikus számai, beleértve a *Kéglidalt* és a *Sárikát* is. Igaz, bátyám inkább omegás volt. Ráadásul ott volt még a képben a Metro együttes is, az *Ülök egy rózsaszínű kádban* című számmal. Számunkra az Illés-zenekar már ikonikus volt, és azt is érezteltük, hogy Bródy János a párttal szembeni kritikát

csempészte be az együttes szövegeibe. Tudtuk, hogy az Illés a magyar Beatles.

Amikor viszont 2025 nyarán beléptünk a síófoki nézőtérre, az az érzésem támadt, mintha eltévedtünk volna: akárha a Szenes Iván-estek közönsége ült volna ott is. Persze, magam is ehhez a korosztályhoz tartozom. De nem gondoltam volna, hogy egy Bródy-koncertnek is ez lesz a publikuma. Úgy látszik, még mindig nem hiszem el, hogy megöregedtem. Tini nagyon jól tartja magát, az előadás mégis csalódást okozott nekem. A koncert nem annyira koncert volt, mint inkább valamifajta demonstráció, politikai stand-up. Vagy talán még a politikai slam-költészethez hasonlíthatnánk. Pedig a három zenésztársán túl, három fiatal lány (valószínűleg zeneművészeti főiskolások kis csoportja) is kísérté a zenészt, nyilván azzal a szándékkal, hogy az egyszerű harmóniameneteknek gazdagabb zenei testet adjanak. Maga Bródy is tudja, énekesként is szüksége van a vokál segítségére. Ennek ellenére, láthatólag és hallhatólag sem a zenei hatáskeltés volt az est célja. Bár a *Macskás fadisz* nem hangzott fel, az előadott dalok szövege és az előadó kísérőszövegei is mind direkt politizálást folytattak. Bródy szabadságharcos volt, és az is maradt – igaz, közben nemcsak a szövege, hanem a közönsége is megöregedett.

Azt nem tudom, hogy az ilyen politikai zenés színház előadója miként vélekedik a közönség azon tagjairól, akik nem pont úgy látják a világot, ahogy ő. Nekem úgy tűnt, mintha konzervatívként engem figyelmen kívül hagyott volna a produkció. Ami nem biztos, hogy baj, csak nem tudom, hogy ilyesmire miként kell jól reagálni. A koncerten én is gyermek- és fiatalkori emlékeimet szerettem volna felidézni, ahogy vélhetőleg a közönség jó része is – ehelyett aktuálpolitikai állásfoglalásokat kaptunk, igaz, sokszor egész jó poénokba csomagolva, de mégis, a más-ként gondolkodók számára nehezen emészthető módon. Ehhez képest tulajdonképp egész sokáig bírtuk – ahogy a zenészek is az árvaszűnyograjzást. Csak az utolsó szám közepén sétáltunk ki, bizonyos fokig demonstratív módon.

Ennek ellensúlyozására viszont álljon itt a következő elismerés: a fentiek ellenére, a *Ha én rózsá volnék* című dalt minden idők egyik leghatásosabb, leginkább közösségteremtő magyar beat-, pop-, rockdalának tartom – s hogy ez is elhangzott, ahogy valószínűleg mind a mai napig a legtöbb Bródy- és Koncz Zsuzsa-koncerten elhangzik, annak is örültem. Ez a dal, amelynek Bródy János nemcsak zeneszerzője, de szövegírója is, a magyar népdalok, virágénekek méltó folytatása, s mint ilyen, mára maga is bizonyos fokig népdallá vált. Le a kalapot az alkotója előtt! Kár, hogy sem Levente, sem Koncz Zsuzsa nem lépett fel meghívott vendégként, hogy együtt énekeljék el a dalt, elmúlt időknek állítva közös emléket.

2025. augusztus 15.

Urbanisztika: „Olaszország az enyém”

A nyáron leadtam egy angol nyelvű tanulmányt Szerb Antaltól. Ezáltal valahogy már sajátomnak is érzem a szerzőt. Nem csoda, ha lecsaptam olaszországi útinaplójára, az 1936-ban a *Nyugat*-ban megjelent *A harmadik torony* című kötetre. Ha nyár, akkor Olaszország nem maradhat ki – így seperc alatt felfaltam a Dávid Anna szöveggondozásában megjelent és Martin Hürlimann korabeli, jó ízlésre valló fotóival illusztrált nagyesszét. Az *Utas és holdvilág* 1937-ben került a boltokba. Mégis azt olvastam korábban, a regényes utazást. Érdekes volt most visszakeresni az eredeti élményt az egy évvel korábban keletkezett útinaplóban. Szerb Antal ihletett utazó volt. Ihletett, de nem vak. Tudta, hogy 1936-ban Spanyolországba nem lehet utazni. Maradt (még) Olaszország – „mindig úgy utazom Olaszországba, mintha utoljára járnék ott”. Én is. Ráadásul Olaszországon belül is hasonló az ízlésünk! Naplója tanúbizonysága szerint Szerb Antal ezeket a városokat látogatta végig: Velence, Vicenza, Verona, Gardone, Bologna, Ravenna, San Marino, Ferrara, Trieszt. Számomra ezek közül most Verona és Gardone a fontos, meg a polgárság mibenléte, persze, amelyről e városok kapcsán értekezett.

Veronába augusztus 15-én jutott el a naplóíró (a Ferragosto ünnepén, vagyis Szűz Mária mennybemenetelének napján), amikor a nyár kicsúcsosodik. Ráadásul aznap szabadtéri játékok is voltak az antik római arénában, amit meg is tekintett hősünk, miután eleget bámulta már a korzózó népet egy kávéház teraszáról. De nem az előadásról ír, hanem saját gondolatait rekonstruálja a polgárság mibenlétéről. A másik városka, amit kiemelnék, Gardone, a Garda-tó partján. Mi is visszatérő vendégek voltunk itt, s mi is megcsodáltuk D’Annunzio arisztokratikus otthonát, a Vittoriale-kastélyt, főként a parkját, amelyre Szerb is kiemelt figyelmet fordított. S persze magam is megfürödtem a „Garda-tó hűvös és sötétké hullámaiban”. Mintha csak rituálisan elismételtem volna, ami vele történt kilencven évvel korábban – anélkül, hogy tudtam volna, hogy így teszek. Mondanom sem kell, hogy politikai ízlésünk is hasonló: Szerb eléggé explicit volt a fasisztákkal kapcsolatban, nem csoda, ha a kötetekben megjelent változatokból ezek a részletek kimaradtak.

Végül: lássuk, mit mond Szerb Antal a polgárságról. Először is, visszatérő témája a város léptéke, mértéke. Ő Burckhardtra hivatkozik, de mintha Pogány Frigyes városleírásait előlegezné meg. Fontos meglátása, hogy az olasz városok ránk mért hatásának titka az, hogy kellő nagyságúak: nem kisebbek és nem is nagyobbak annál, ami az ideális. Már Velencénél kitér e szempontra („a legemberszabásúbb város”, „nem lehet nagyobb, mint amekkorá”). Aztán a részletezés Bologna kapcsán: „Az ekkora városok az ideálisak, mint Bologna, Velence, Firenze: ne-

gyedmillió lakosuk van, hiányzik belőlük minden kisvárosias szűkösség, nagyvárosok, de a milliós város rohanása, parvenüése, belső üressége nélkül.” Itt Georg Simmel városesszéi jutottak eszembe. Továbbolvasva, Szerb újfent elismételte: „Emberszabású városok.”

De nemcsak dicséri az olaszokat, hanem önkritikát is gyakorol: „A magyar civilizáció egyik legfőbb hiánya, hogy nincsenek ilyen típusú, ilyen méretű városok.” Ez a kritikai szál is továbbvezet. Az *Egy polgár vallomásai* című fejezetben egyenesen önmagát ostorozza, „polgári és sznobisztikus ösztönei” miatt. Kritizálja saját „polgári civilizáltság” illúzióját, amely „Stefan Zweig és Harsányi Zsolt művein alapul”, miközben elismeri, „sosem lesz belőlem úriember, ahhoz... sokkal több származás is kellene”. Mi marad hát? Tömegember mivolta és a sovány vigasz,

hogy egyesek még D’Annunzióban is „a nyers, erőteljes olasz parasztot tisztelik, és finomkodásában, »ízlésében« csak a parvenü sznobizmusát látják”.

A polgári ideál ezek szerint már akkor idejétmúlt dolognak számított. Pedig a kommunizmus idején még egy ideig üldözték is az ilyenként megbélyegzetteket. Aztán kormányzati propagandatermékként éledt újra a polgáriság, ami kicsit megint ártott neki. Én minden vesszőfutása ellenére, Szerb Antallal együtt kritikusan, de ragaszkodnék hozzá. Polgárnak lenni még mindig elismerésre méltó teljesítmény, siker. Szerb Antal máig tartó népszerűségének titka épp e hiányzó polgárság legalább virtuális pótlása a polgári irodalom révén. Ezért születik meg az *Utazás és holdvilág*, e polgárság virtuális katekizmusa.

A Vittoriale degli Italiani komplexum, 2012
Fotó:
Biblioteca Vittoriale
© Wikimedia Commons